

Laaja ja arvokas teos lastensuojelun pitkistä kehityskaarista

Timo Harrikari:

Lastensuojelun historia. Tutkielma oikeussääntelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista. Vastapaino 2019. 448 s.
ISBN 978-951-768-746-1.

Sosiaalityön professori Timo Harrikari tarkastelee teoksessaan aikuisten ja lasten välisten sukupolvisuhteiden muutoksia sekä niitä hallinnan tapoja, joilla lapsia on pyritty ajan kuluessa suojelemaan. Teos on laaja ja perusteellinen tutkimukseen perustuva tietokirja, otsikon mukaisesti ”tutkielma”, niistä kehityskuluista, joita suomalaisessa lastensuojelussa on tapahtunut keskiajalta nykypäivään.

Harrikarin teos ei ole ensimmäinen lastensuojelun historiaa tai edes lastensuojelun oikeudellisen sääntelyn historiaa käsittelevä tutkimus. Aiheesta on ilmestynyt useampia teoksia, kuten esimerkiksi Panu Pulman ja Oiva Turpeisen *Suomen lastensuojelun historia* (1987), jonka ensimmäinen, Pulman kirjoittama osa tulee kenties lähimmäksi nyt tarkasteltavaa teosta suomalaisen lastensuojelun historian pitkiä linjoja tarkastellessaan. Tämän Harrikari tunnistaa, eikä hänkään kirjoita aiheesta ensimmäistä kertaa. Harrikari on tarkastellut lastensuojelun historiaa esimerkiksi väitöskirjassaan,¹ joka käsitteli lapsia koskevaan lainsäädäntöön liittyviä kysymyksiä. Harrikari onkin hyödyntänyt aiemmin keräämiään aineistoja nyt käsiteltävässä teoksessa, jota voinee pitää myös hänen aiemman tutkimuksensa synteisinä.

Lastensuojelun historian tutkimuskentällä on kuitenkin tilaa uudelle tutkimukselle. Kuten Harrikari huomauttaa, aihetta on usein tarkasteltu paljon lyhyemmän ajanjakson perspektiivistä. Tässä teoksessa tarkastelu ulotetaan Pohjoismaisista, 1100-luvulta peräisin olevista maakuntalaeista aina Suomen vuoden 2007 lastensuojelulakiin saakka. Pulman ja Turpeisen teoksessakaan ei tarkastella ”kuin” 1600-luvulta 1980-luvulle ulottunutta ajanjaksoa. Tutkimuksen ulottaminen joitakin satoja vuosia pidemmälle ajanjaksolle kuin aiemmin ei ehkä sinällään ole peruste uudelle tutkimukselle. Se on kuitenkin ensisijaisen tärkeää Harrikarin tarkastellessa ja analysoidessa niitä murroksia, polveutumisia ja ajallisia kerrostumia, jotka ovat luonnehtineet lastensuojelua määrittäneen lainsäädännön pitkän aikavälin kehitystä. Erityisesti tämä laaja näkökulma erottaa teoksen muista aiheita käsitelleistä tutkimuksista. Lisäksi Harrikari huomauttaa, että aiempi tutkimus on huomioinut lähinnä institutionalisoituneen lastensuojelun eikä sen pidempiä kehityskaaria rikosoikeuden piirissä ole juurikaan tarkasteltu. Harrikarin tutkimus vastaa myös tarpeeseen

saada lastensuojelun korkeakouluopetukseen suojelukysymyksen historiaa tarkasteleva kokonaisuus.

Tutkimuksen lähdeaineisto on laaja, sisältäen ennen kaikkea historiallista oikeussäätelyä ja lainvalmisteluasiakirjoja, mutta myös lastensuojelua käsittelevää ja kehystävää aikalaiskirjallisuutta, kuten oppaita ja oppikirjoja. Teoksen tutkimustehtävä on kaksiosainen: yhtäältä Harrikari tarkastelee lasten suojelukysymyksen muutoksia oikeussäätelyn valossa ja toisaalta sitä, ”millaisiin laajempiin sukupuolisuhteiden ja hallinnan tapojen murreksiin [lastensuojelun] sääntelyn muutokset ovat olleet yhteydessä” (s. 17).

Jo tutkimuskysymykset osoittavat, että vahvasta empiriasta huolimatta teos nojautuu vahvasti myös teoriaan. Harrikari hyödyntää esimerkiksi sosiaaliteollisen lapsuustutkimuksen piirissä kehittyntä sukupuolisuhteiden ja -järjestysten teoretisointia, Michel Foucault’n ja Nikolas Rosen ajatuksia hallinnan analytiikasta sekä annalistihistorioitsijoiden käsityksiä historiallisen ajan monikerroksellisuudesta. Teoksen lukemista helpottaakin, mikäli lukijalla on jonkinlainen ymmärrys näistä teoreettisista lähtökohdista. Harrikari jäsentää suojelukysymystä ja siinä eri aikoina tapahtuneita muutoksia *historiallisen kerrostuman* ja *muodostelman* kaltaisilla käsitteillä ja lukijalle on varmasti eduksi, jos nämä käsitteet ovat ennestään tuttuja. En siis täysin allekirjoita teoksen takakannen mainintaa teoksen soveltuvuudesta tietokirjana laajemmalle yleisölle. Tutkimusasetelmaa tosin selvittää teoksen esipuheesta löytyvä taulukko (s. 23).

Harrikari tekee mitä lupaa ja tarkastelee niitä muutoksia ja murroksia, joita lastensuojelukysymyksessä on aikojen saatossa havaittavissa huomioiden myös sen, millaisiin laajempiin konteksteihin muutokset ovat liittyneet. Teos rakentuu johdantona toimivasta esipuheesta ja kuudesta varsinaisesta käsittelyosasta ja etenee kronologisesti alkaen keskiaikaisen, arkaaiseen oikeuteen nojautuvan yhteiskunnan lastensuojelukysymyksen tarkastelusta päättyen 2000-luvun postmoderniin yhteiskuntaan, jossa lastensuojelu on jo vahvasti institutionalisoinut. Harrikari tarkastelee lyhyesti myös keskiaikaa edeltäneiden aikojen lastensuojelukysymystä ulottaen käsittelyn tutkimuksen varsinaista aikarajausta pidemmälle. Käsittelyosia seuraa epilogi, jossa Harrikari tarkastelee tiiviisti vuoden 2007 lastensuojelulain jälkeistä aikaa.

Harrikari lähestyy lastensuojelukysymystä modernisaatioteoriaa mukaillen jakaen sen modernia edeltävän ajan, modernin ja ”toisen modernin” ajan suojelukysymykseen. Näiden aikakausien sisällä hän tunnistaa vielä kymmenen lyhyempää aikakautta, joita lastensuojelukysymyksen *avainhetket* eli *hallinnan murroskohdat* jakavat. Vaikka tarkastelujakso kattaa huomattavasti pidemmän ajan, teoksessa korostuvat erityisesti modernin ja toisen modernin ajan lastensuojelukysymykset.

Syy tähän lienee se, että nykyisenkaltainen lastensuojelu alkoi muotoutua vasta modernilla ajalla. Aiemmilta vuosisadoilta ei myöskään ole saatavilla niin paljon aihetta koskevaa lähdeaineistoa.

Modernin ajanjakson korostumiseen liittyy kuitenkin seikka, jota teoksessa olisi suonut problematisoitavan syvällisemmin. Jää nimittäin hieman epäselväksi, mitä Harrikari itse asiassa tarkoittaa *suojelella* ja kuinka hyvin käsite lopulta soveltuu etenkin modernia edeltäneen ajan kuvailuun. Harrikari avaa teoksen johdannossa sitä, mihin hän viittaa *kysymyksellä lapsen suojelelusta* todeten sen tarkoittavan ”niitä hallinnan eli käyttäytymisen ohjaamisen tapoja, joilla eri aikoina ja eri paikoissa lapsia on suojeltu tai pyritty suojelemaan” (s. 16). Lisäksi hän toteaa lasten erimuotoisen suojelun olevan ihmisyhteisöjen universaali piirre, joka tähtää yhteisöjen jatkuvuuteen (s. 18). Tämä pitää varmasti paikkansa, mutta käsite ei silti ole ongelmaton. Esimerkiksi keskiaikaisessa yhteiskunnassa suojelu toteutettiin Harrikarin mukaan säädöksillä, jotka määrittivät muun muassa sukukypsyttä ja sitä nuoremmille annettavien rangaistusten erityistä laatua, kastetta ja perintöoikeutta sekä lasten kuritusta (s. 59–61). Säädökset epäilemättä liittyivät lasten suojelemiseen, mutta herää kysymys, missä määrin ne siihen varsinaisesti tähtäsivät ja ymmärsivätkö aikalaiset todella toteuttavansa *lastensuojelua*. Teoksenkin mukaan varsinaisesta suojelelusta alettiin lasten yhteydessä puhua oikeastaan vasta modernilla ajalla.

Aina ei myöskään ole selvää, keihin tai mihin suojelu on milloinkin lopulta kohdistunut. Esimerkiksi rikosoikeuden piirissä muotoutunut suojelukasvatusoppi, joka määrittä lastensuojelua erityisesti 1800–1900-lukujen taitteessa, suuntautui Harrikarin mukaan pikemminkin yhteiskunnan kuin lasten suojeluun. Suojelukasvatustapissa lastensuojelulla tuntuukin olleen lähinnä välineellinen arvo (s. 164). Voi myös pohtia, missä määrin lapset olivat suojelun kohteena silloin, kun suojelu oli vahvasti valtiollisen biopolitiikan (esimerkiksi degeneraatio- ja psykopatiaopin) lävistämää; tai silloin, kun suojelua toteutettaessa nojaututtiin ruumiillisen kurituksen tai sterilisoinnin kaltaisiin keinoihin. Äkkiseltään näyttäisi, että suojelu on monesti kohdistunut nimenomaan yhteiskuntaan ja sen varjeluun haitallisiksi koettujen ilmiöiden leviämiseltä. Suojelu näyttäytyikin jossain määrin anakronistiselta käsitteeltä ja sen syvällisempi problematisointi olisi hyödyttänyt lukijaa.

Teoksen käsittelyosia rytmittävät kuviot, jotka selvittävät sitä historiallista muodostelmaa, joksi lastensuojelukysymys kullakin tarkastelluista ajanjaksoista muodostui. Kuhunkin kuvioon on taulukoitu ne näkemisen tavat, joiden kautta suojelukysymystä on tarkasteltu, käytännöt joilla suojelua on toteutettu, sanastot jotka suojelukysymystä ovat kehystäneet sekä subjektit, joihin suojelu on kulloinkin kohdistunut. Teoksen lei-

päteksti on kronologisen etenemistavan vuoksi paikoin hieman luettelomaista lainsäädännön läpikäyntiä ja kuviot tuovat siihen ryhtiä, auttaen ymmärtämään tekstin tärkeimmät pointit. Kuviot löytyvät lisäksi koottuina taulukoina teoksen kuudennesta osasta, joka toimii johtopäätöslukuna. Myös Harrikarin havaitsemat *sukupolvisuhteiden muutokset*, eli muutokset jotka lasten ja aikuisten välisissä suhteissa ja lapsuuden ja aikuisuuden määrittelyssä ovat aikojen saatossa tapahtuneet ja jotka yhtenä yhteiskunnan syvärakenteena selittävät suoje-lukysymyksessä tapahtuneita muutoksia, löytyvät tiivistetysti taulukkomuodossa teoksen viimeisestä osasta.

Harrikarin tutkielma on kaiken kaikkiaan laaja ja perustavanlaatuinen teos, jonka ansiot ovat kiistat-tomat. Harrikari kuvaa mittavaan empiiriseen aineistoon nojaten niitä historiallisia kehityskaaria, joiden myötä nykyisenkaltainen lastensuojelu on muotoutunut. Samalla hän osoittaa, mitkä laajemmat yhteiskunnalliset murrokset näihin kehityskulkuihin ovat vaikuttaneet. Voinkin lämpimästi suositella teosta niin sosiaali- ja oikeustieteiden kuin vaikkapa historia-alankin oppikir-jaksi. Laaja yleisökin voi teokseen tarttua, kunhan ei pelästy sen vahvaa teoreettista painotusta.

Karoliina Puranen, FM
Suomen historian väitöskirjatutkija
Jyväskylän yliopisto

1. Timo Harrikari, *Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkin-nat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä*. Nuorisotutki-musverkosto 2004.